

UN DRAMA PERSONAL I COL·LECTIU. L'EXILI AUSTRIACISTA VALENCIÀ

Carmen Pérez Aparicio
Amparo Felipo Orts

Ningú no posa en qüestió les trascendentals conseqüències provocades per la Guerra de Successió, tant pel que fa a la consolidació del nou equilibri europeu, en substitució de la secular hegemonia habsburguesa, com pel canvi que experimentà el règim constitucional de la Monarquia Hispànica amb la modificació radical del sistema d'integració dels territoris de la Corona d'Aragó. L'abolició dels Furs permeté el nou rei governar sense limitacions de cap mena, imposar la política fiscal i militar que millor responia als interessos de la nova dinastia i, en definitiva, legislar sense la participació dels òrgans de representació estamentals tot i aplicant, fins les últimes seqüeles, el *justo derecho de conquista*. És més, en el cas del País Valencià la repressió borbònica afectà també el dret privat. Felip V seguia així clarament les passes del seu avi en els territoris catalans incorporats a França pel tractat dels Pirineus i sotmesos totalment a la voluntat del rei, «que allí és l'única llei i s'observa inviolablement, justa o injusta»¹.

Però les conseqüències de la guerra es deixaren sentir també en l'àmbit personal. L'adopció d'una o altra causa, i especialment la participació activa en favor del Borbó o de l'Habsburg donà pas, segons les circumstàncies del conflicte, a l'exili dels borbònics després del triomf de la sublevació austriacista el 16 de desembre de 1705, o a l'exili austriacista acabada la desfeta d'Almansa el 25 d'abril de 1707. En els dos casos, l'abandó del País Valencià fou seguit molt sovint del saqueig de pertinences, de la subhasta dels béns mobles i, sempre, de la confiscació dels béns arrels i rendes.

A hores d'ara és difícil avaluar aquest fenomen en tota la seua extensió, però ja els mateixos coetanis es feren ressò d'un problema, el de l'exili polític, desconegut fins a aquells moments per als valencians. Els dietaristes Ortí i Planes i l'historiador Minyana pel que fa al País Valencià², i Feliu de la Peña i Castellví³ des de la perspectiva catalana en general, recullen en llurs escrits relacions més o menys extenses d'exiliats.

1. ALBAREDA I SALVADÓ, J.: *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona, 1993, 111.

2. ORTÍ I MAYOR, J. V.: *Diario de lo sucedido en la Ciudad de Valencia desde el día 3 de octubre de 1700 hasta el día 1º de septiembre de 1715*. Manuscrit existent en la Biblioteca Universitaria de València. Signat. Ms. 460. PLANES, I.: *Sucesos fatales de esta Ciudad y Reyno de Valencia. O puntual diario de lo sucedido en los años de 1705, 1706 y 1707*. Còpia del manuscrit existent a la Biblioteca de la Casa de Cultura de València. Signat. Ms. 159. MINIANAE, J. M.: *De bello rustico valentino*. La Haya, 1732. Traducció de V. Castañeda en *Revue Hispanique*, LV, Nueva York, París, 1922. Existeix una nova edició de l'obra original amb la corresponent traducció castellana a càrrec de J. Pérez Durà i J. M. Estellés, amb el títol *La Guerra de Sucesión en Valencia*, València, 1985.

3. FELIU DE LA PENYA, N.: *Anales de Catalunya*. Barcelona, 1709. CASTELLVÍ DE MONTBLANCH, F.: *Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1725*. Manuscrit existent en l'Österreichisches Staatsarchiv. Hi ha una còpia manuscrita a la Biblioteca de Catalunya amb la signatura Ms. 421. Recentment ha començat a editar-se aquesta obra amb el títol de *Narraciones Históricas* n'ha aparegut el primer volum, publicat a Madrid l'any 1997. Pel caràcter incomplet encara de la publicació s'ha utilitzat la còpia manuscrita quan les dades no apareixen al volum editat.

Però, malgrat no ser un tema desconegut per a la historiografia, el problema de l'exili causat pel conflicte successori no ha estat objecte d'una atenció específica per part dels historiadors fins a temps recents, si exceptuem la petita obra elaborada per F. Duran Canyameras sobre els exiliats catalans, on no manquen referències a alguns personatges valencians⁴. Han estat els recents estudis de V. León⁵ sobre els fons documentals existents als arxius de Viena que han permès conèixer l'organització austriacista del govern de la monarquia, la participació del exiliats espanyols en les institucions polítiques i administratives i les mesures adoptades per l'emperador per tal d'atendre les necessitats de tots aquells que havien hagut d'abandonar la pàtria i els béns. La qüestió també ha estat analitzada pels historiadors estrangers, especialment Z. Fallenbüchl –qui ha realitzat un exhaustiu seguiment dels austriacistes hispànics emigrats a Hongria⁶–, J. Kalmar⁷ i Stiffoni –que ha tret a la llum documents que recullen la trajectòria d'alguns militars exiliats de distintes nacionalitats–⁸.

L'exili austriacista, a diferència d'altres emigracions col·lectives, com la dels jueus o la dels moriscos, no va tenir un caràcter forçós ni va estar motivat per una ordre reial. Tal i com ho ha perfilat M. Batllori⁹, són raons de caràcter moral les que expliquen aquesta emigració massiva i, concretament, la fidelitat a la dinastia dels Habsburg, la identificació amb el sistema de govern dels Àustria i també –és clar– el temor a les represàlies que el govern borbònic poguera aplicar sobre tots aquells que més s'havien significat en el recolzament a l'Arxiduc. Però el fet de què el mateix Carles mostrara llur solidaritat amb els seguidors, i tractara de compensar en la mesura –no sempre satisfactòria– de les seues possibilitats les difícils circumstàncies que els tocà viure, marca un altre tret diferenciador d'aquest exili, malgrat que en res no disminueix el drama personal, familiar i alhora col·lectiu dels austriacistes expatriats.

Les institucions creades per l'emperador per al govern dels territoris de la monarquia hispànica acolliren els desplaçats i constituïren una compensació política i una font d'ingressos, encara que limitada, per als personatges més significats. Tanmateix, no resultà fàcil atendre les necessitats de tantes persones com, especialment a la Cort de Viena, esperaven la protecció imperial. En aquest sentit, cal destacar la creació del Bolsillo Secreto, un fons destinat a proporcionar ajut a tots ells –que certament no gaudí de bona acollida pels ministres austríacs–, i en general els esforços duts a terme pel *Consejo de España* per a cobrir les necessitats més peremptòries¹⁰. Els exèrcits imperials i les campanyes militars i colonitzadores a Hongria¹¹ contribuïren a obrir noves expectatives malgrat que resultaren insuficients per atendre les necessitats dels milers de persones desplaçades.

Així, doncs, dia a dia, van adquirint major nitidesa els perfils que caracteritzen aquest fenomen migratori en el seu conjunt i la quantitat i diversitat dels problemes que hagueren d'afrontar l'Arxiduc i els seus seguidors a conseqüència del fracàs del projecte aliat.

Pel que fa al cas concret del País Valencià, sols a través dels estudis de J. Pradells sobre la política de confiscacions duta a terme per Felip V¹², i de C. Pérez Aparicio per l'Arxiduc

4. DURAN CANYAMERAS, F.: *Els exiliats de la Guerra de Successió*. Barcelona, 1964.

5. LEÓN SANZ, V.: *Entre Austrias y Borbones. El Archiduque Carlos y la monarquía de España (1700-1714)*. Madrid, 1993; «La oposición a los Borbones españoles: los austriacistas en el exilio», en *Disidencias y exilios en la España Moderna*, A. Mestre Sanchis i E. Giménez López, eds., Alicante 1997, 469- 499; «La nobleza austriacista. Entre Austrias y Borbones» en *Nobleza y sociedad en la España Moderna*, II, M.C. Iglesias, ed., Madrid, 1997, 43- 77.

6. FALLENBÜCHL, Z.: «Españols en Hongrie au XVIIIè siècle», *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*, LXXXII, núm. 1, (1979), 85- 147.

7. Veure la seva comunicació en aquestes Actes

8. STIFFONI, G.: «Un documento inédito sobre los exiliados españoles en los dominios austríacos después de la guerra de Sucesión», *Estudios*, nº 17 (1991), 7- 55.

9. BATLLORI, M.: Pròleg a *La época de la Ilustración. El Estado y la Cultura (1759-1808)* en *Historia de España* de R. Menéndez Pidal, XXXI, págs. XXXIII-XXXVII.

10. LEÓN SANZ, V.: «La Secretaría de Estado y del Despacho Universal del Consejo de España (1713-1734) *Cuadernos de Historia Moderna*, nº 16, 1995, 239-257 i especialment 244; «La oposición...» 476, i 480-484.

11. Veure nota 6.

12. PRADELLS NADAL, J.: *Del foralismo al centralismo. Alicante 1700- 1725*, Alacant, 1984.

13. PÉREZ APARICIO, C.: «La política de represalias y confiscacions del Archiduque Carlos en el País Valenciano (1705- 1707)» *Estudios*, nº 17 (1991), 149-196.

Carles¹³, es pot realitzar una primera aproximació als grups socials més rellevants que foren objecte de represàlies polítiques pel recolzament prestat a la causa borbònica o austriacista, i per tant, es vegueren forçats a buscar refugi fora del País Valencià. També resulta de gran interès l'estudi de J. A. Chiquillo sobre la participació d'un sector de la noblesa en la causa austriacista, una part de la qual cercà la protecció de l'emperador Carles VI els seus dominis després del triomf borbònic¹⁴. Menció especial mereix el treball de V. Graullera sobre alguns notaris valencians traslladats a Catalunya després de l'entrada de les tropes borbòniques, els quals continuaren desenvolupant la seva activitat a Barcelona deixant constància de la presència de nombrosos valencians a la capital del Principat. La llista elaborada per aquest historiador permet, així, completar les que es publicaren en el segle XVIII¹⁵.

A l'hora d'abordar la qüestió, el primer problema a considerar ha estat el de delimitar el grup social objecte de la nostra anàlisi. En el cas valencià, la desfeta d'Almansa provocà la fugida cap a Catalunya i les Illes de tots aquells individus o famílies que, en major o menor grau, s'havien involucrat en la defensa de la causa carolina. Tanmateix, no estava al nostre abast estudiar aquest fenomen en tota la seua magnitud. Les llistes d'exiliats que ofereixen els testimonis de l'època, i que han estat completades gràcies al treball de Graullera ja esmentat, són excessivament llargues per a ser analitzades en una investigació d'aquestes característiques. D'altra banda, encara que la informació recollida ens ha proporcionat abundants dades sobre un grup relativament extens de persones, la dificultat radicava fonamentalment en el seu caràcter dispers, de manera que, malgrat tenir coneixement de l'àmbit social, econòmic, polític, cultural i religiós al qual pertanyien, el seu elevat nombre ens impedia realitzar un estudi acurat de tots el seus components.

En aquestes circumstàncies, hem preferit deixar de banda un estudi extensiu del fenomen per a centrar-nos de manera precisa en els austriacistes més significats. El nostre propòsit és estudiar la trajectòria personal i alhora col·lectiva del grup de valencians que per adoptar un major grau d'implicació en el govern austriacista hagueren de marxar a Catalunya després de la desfeta d'Almansa i que uns anys després acompanyaren l'Arxiduc o l'emperadriu en els seus viatges de retorn a Àustria. Es tracta, sobre tot, de personatges de gran rellevància social, l'actitud política dels quals no passava inadvertida per a l'opinió pública. Els membres de la noblesa, de la judicatura, de la milícia o els integrants de les oligarquies urbanes constitueixen els grups més significatius, la identificació dels quals és possible en una part important dels casos.

Sense poder arribar a la profunditat amb la que P. Molas ha estudiat la trajectòria familiar d'un important austriacista, el marquès de Rubí¹⁶, hem tractat de seguir el rastre de vora una dotzena de personatges clau en la política valenciana durant el govern de Carles III. A partir d'aquesta implicació hem intentat reconstruir llur trajectòria anterior i especialment llur participació en les principals institucions forals i òrgans de govern de la monarquia per tal de precisar el nivell d'activitat política de cadascú. Per a aquest objectiu han estat de gran utilitat els treballs de S. García Martínez sobre Carles II¹⁷ i d'Amparo Felipo sobre l'oligarquia municipal de la Ciutat de València¹⁸. En un altre pla s'ha fet un intent d'aproximació als vincles personals i familiars existents, al menys entre les famílies més significades. D'altra banda, coneguda la generositat de l'emperador cap als exiliats, amb la concessió de mercès, gràcies i pensions, també hem intentat, amb les dificultats que deriven de les característiques de la documentació, conèixer la repercusió que l'exili tingué sobre la seva situació econòmica.

14. CHIQUILLO PÉREZ, J. A.: «La nobleza austriacista en la guerra de Sucesión. Algunas hipótesis sobre su participación» *Estudios*, nº 17, (1991), 115-147.

15. GRAULLERA SANZ, V.: *Los notarios de Valencia y la Guerra de Sucesión*, València, 1987.

16. MOLAS RIBALTA, P.: «La familia del marqués de Rubí, dels Àustria als Borbó», *Afers*, nº 20 (1995), 61- 71.

17. GARCÍA MARTÍNEZ, S.: *Valencia bajo Carlos II. Bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, València, 1991.

18. FELIPO ORTS, A.: *Insaculación y élites de poder en la Ciudad de Valencia*, València, 1996.

Aquest estudi comença per analitzar la figura decisiva del comte de Cardona, virrei de València, com a peça fonamental per a l'èxit dels plans imperials al País Valencià, i segueix per la dels personatges més rellevants del govern i de la política durant el regnat de Carles III, com ara el marquès de Boil, portantveus de general governador de la Ciutat i Regne de València, –el comte de Cirat –batlle general– don Manuel Mercader i els seus fills –regent i ministres de la Real Audiència respectivament i el comte de Casal, –ministre de capa i espasa–. No manquen figures significatives de l'àmbit municipal, com el secretari de la Ciutat, don Josep Torres i Eximeno, o el jurat Onofre Esquerdo, síndic de l'estament reial. Don Felip Armengol de Folch fou membre destacat de l'estament militar i el comte de Vilafranca i el marquès de Noguera, ministres del Consell d'Aragó, així com el germà d'aquest darrer, el comte d'Elda, que formà part de la Junta Política creada per l'Arxiduc. Queden fora de la nostra anàlisi en aquest primer treball figures exiliades també principals, com ara l'arquebisbe de València, don Pere Vallterra i Blanes, mestre racional, el marquès de la Casta, el marquès de Rafal, don Francesc Català de Valeriola i moltes altres persones que ocuparen càrrecs no tan destacats en aquesta etapa.

Don Josep Folch de Cardona, comte de Cardona

La figura més destacada de l'austriacisme valencià fou, sense cap dubte, don Josep Folch de Cardona, Erill i Borja, comte de Cardona, qui va néixer a Madrid el 22 de setembre de 1651. Era fill de don Alfons de Cardona Milà d'Aragó, marquès de Castelnovo, i donya Margarida Teresa d'Erill, comtessa d'Erill. Els seus avis paternals foren don Antoni de Cardona i donya Catalina Milà d'Aragó, valencians ambdós; i els materns, el barceloní don Alfons d'Erill i donya Bàrbara del Mayno, natural de Milà¹⁹. Es tractava de dues famílies amb conegudes trajectòries de serveis als Habsburg. Son pare, que va vestir l'hàbit de Calatrava, fou virrei de Mallorca i majordom major de don Joan d'Àustria; l'avi matern, don Alfons d'Erill, cavaller de Sant Jaume, havia estat virrei de Sardenya i batle de Catalunya i, fins i tot, la mare de Cardona va exercir les funcions de cambra major de l'emperadriu Margarida²⁰. El fet de què don Josep fóra fruit de les segones i terceres noces, respectivament del pare i de la mare, i que ambdós tingueren descendents dels anteriors matrimonis, feia improbable –com així fou– l'accés d'aquest personatge als estats de llurs progenitors. Aquestes circumstàncies marcaren encara més clarament la trajectòria vital del comte de Cardona. Segons Castellví, fou *menino* i gentilhome de l'emperadriu Margarida d'Àustria a qui acompanyà a Alemanya i també fou gentilhome de l'emperador Leopold, del qual rebé el títol de comte i el grau de general de la cavalleria²¹. El mateix Carles II li concedí l'hàbit de Montesa, la Comanda de Sant Jordi d'Alfama i d'Alcalà de Xivert, el càrrec de lloctinent general de l'Orde de Montesa i una plaça de conseller de Guerra²².

Com a membre de l'estament eclesiàstic, la seva participació en la vida política valenciana durant el regnat del darrer Àustria li va permetre formar part d'algunes de les juntes d'electes dels estaments de major importància, tals com la Junta de Contrafurs o la Junta de la Costa; desaparegué de l'escena pública el 1700, fins l'extrem de delegar la seva representació en les esmentades juntes durant el primer període del govern borbònic²³.

La mort sense fills en 1699 del darrer almirall d'Aragó i marquès de Guadalest, don Isidre Tomàs Folch de Cardona, descendent, com el marquès de Castelnovo, don Vicent Folch de

19. Archivo Histórico Nacional (A.H.N.): *Órdenes Suprimidas*, Montesa, Expediente de ingreso en la orden de don Josep Folch de Cardona.

20. *Ídem*.

21. CASTELLVÍ, ms. 421, II, fol. 488v-489. També FLUVIÀ, A. de: Genealogia dels Cardona i dels Erill a la Gran Enciclopèdia Catalana i CHIQUILLO, 140-141.

22. La referència que era conseller de Guerra consta en una carta reial adreçada al virrei de València el 1696. Arxiu del Regne de València (A.R.V.) *Real*, reg. 595, fols. 54v - 55. Tanmateix, no consta el seu nom en el llibre de F. ANDÚJAR CASTILLO, *Consejo y consejeros de Guerra en el siglo XVIII*. Granada, 1996. També Carles II l'envià com a ambaixador seu a Viena, VOLTÉS BOU, P.: *La Guerra de Sucesión en Valencia*. València, 1964, 31.

23. El seu substitut fou don Joan Pertusa i Bonastre, també cavaller de Montesa, A.R.V. *Real*. reg. 556, 557, 558, i 559.

Cardona i Milà, i el propi comte de Cardona, de don Joan Folch de Cardona Ruiz de Liori, afavorí les expectatives d'aquests dos. En el cas del comte de Cardona significava la possibilitat, encara que molt remota, de compensar la carència d'estats amb els de Guadalest –als que aspiraven amb major fonamentació jurídica els Ariza i Castelnovo–, o al menys aconseguir el títol d'almirall, donada la seva condició de general de la cavalleria de l'emperador. Precisament l'historiador Minyana el titlla de superb i Castellví de pretencions per exigir el tractament d'*excel·lència* per aquesta raó²⁴. El ben certés que la pròpia Ciutat de València menyspreà les seues aspiracions al sol·licitar de Felip V per al marquès de Castelnovo, fill de seu germanastre, el títol i honor d'almirall²⁵.

Amb tots aquests antecedents pareixen clares les raons per les quals l'emperador Leopold pensà en el comte de Cardona per a organitzar la sublevació austriacista del País Valencià. Tot fa pensar que el comte estigué assabentat dels plans aliats perquè ell mateix denuncià al virrei, marquès de Villagarcía, haver estat visitat per un misteriós emissari de l'Imperi, encara que el seu testimoni no va facilitar la detenció del desconegut personatge²⁶. En aquests anys exercí també l'administració de l'ofici de correu major, circumstància aquesta que potser afavorí la difusió de les nombroses lletres i manifestos imperials que circularen per les estafetes²⁷ i, de fet, sembla haver estat destinatari d'algunes lletres compromeses.

Cap dels historiadors coetanis no dubtava a assenyalar el paper destacat de Cardona en els preparatius de la sublevació i en especial en la capitulació de València davant les tropes del general i plenipotenciari don Joan Baptiste Basset. Fou aquest qui nomenà virrei interí el comte de Cardona²⁸, i juntament amb don Manuel Mercader, oïdor de la Reial Audiència, i don Josep Vicent Torres i Eximeno, secretari de la Ciutat, foren els personatges claus en la primera fase del govern austriacista, encara que el protagonisme assolit per Basset provocà una certa tibantor per part de Folch de Cardona. Les circumstàncies canviaren radicalment amb la tramesa dels Reials Privilegis de nomenament de virrei i lloctinent general a favor del comte, expedit a Barcelona el 23 de gener de 1706, càrrecs que desenvolupà fins l'arribada de l'Arxiduc Carles al País Valencià en el mes de setembre²⁹. A partir d'aquests moments s'incorporà als Consells Polític i Militar constituïts pel nou monarca, de qui rebé la gràcia d'almirall d'Aragó el febrer de 1707³⁰ i al qui seguí a Barcelona un mes després.

La seva vinculació amb l'Arxiduc Carles s'estretà més el 1707, quan fou nomenat majordom major de l'arxiduchessa Isabel Cristina de Braunschweig-Wolfenbüttel a qui va anar a rebre a Gènova per acompanyar-la a Catalunya el 1708³¹. El 1710 rebé la *Grandeza de España* de primera classe i el Toisó d'or. Un any després passà a formar part de la Junta de Regència presidida per l'arxiduchessa amb motiu de la marxa de l'Arxiduc a Alemanya i en 1713 acompanyà també l'emperadriu a Viena³².

Ja a l'exili, presidí el Consell de Flandes el 1717 i eixe mateix any se li concedí el títol de príncep de l'Imperi. A més de totes aquestes mercès i honors rebé de Carles VI un sou de

24. MIÑANA, 495. CASTELLVÍ, ms. 421, II 477v.

25. Arxiu Municipal de València (A.M.V.). *Lletres Misives*, g3- 63, fol. 153r- 153v.

26. PÉREZ APARICIO, C.: «Los primeros pasos del austracismo en el País Valenciano (1700- 1705)», *Disidencias y exilios...*, 508.

27. Exercí l'administració de resultes del procés obert contra el titular, don Pere Ignaci de Valda Figuerola Pardo de la Casta, marquès de Busianos, a instàncies del seu acreedor. A.R.V. *Real Audiència*, Procesos, Parte III, año 1701. També TOLEDO GIRAU, *Los correos en el Reino de Valencia*. València, 1958.

28. Segons Castellví en contra de les aspiracions de l'arquebisbe de València don Antoni Folch de Cardona, CASTELLVÍ, ms. 421, II, 488v - 489.

29. A.M.V. *Cartas Reales*, h3- 16, fol. 130-140. Durant l'exercici de les funcions de virrei i capità general s'intitulà don Sanç Ruiz de Liori olim don Josep Folch de Cardona, comte de Cardona, marquès de Guadalest.

30. PLANES, 341.

31. FELIU, III, 595; VOLTES BOU, P.: *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria*, Barcelona, 1963, II, 186-190.

32. CARRERAS BULBENA, J. R.: *Carles d'Àustria i Elisabeth de Brunswick-Wolfenbuttel a Barcelona i Girona*, Barcelona, 1902, 241- 247. Sobre les mercès i honors concedits per l'Arxiduc a Barcelona, FELIU, III, 597- 598; VOLTES BOU, P.: «Noticias sobre las mercedes nobiliarias otorgadas por el Archiduque Carlos de Austria durante su gobierno en Barcelona», *Hidalguía*, nº 22, (1957), 321- 336 i nº 23 (1957), 509-544.

10.000 florins a l'any i la gràcia de la ciutat i districte de Virovitica a Eslavònia. Com a pas previ, tant ell com els seus nebots varen rebre la nacionalitat húngara, que els obria les portes per a convertir-se en grans propietaris³³. Culminava així una trajectòria llarga i plena de serveis a la Casa d'Àustria que havia encimbellat el príncep de Cardona fins aconseguir les màximes distincions imperials. El 1720, després de cinquanta-dos anys al servei dels emperadors, manifestava el seu desig d'establir a Alemanya la Casa de Cardona «*para memoria de las grandes y singulares honras... que a mis clementísimos amos he debido*».

No tingué descendents de cap dels dos matrimonis, el primer amb donya Manuela Pardo de la Casta, que va morir al Viena el 1717³⁴, i el segon amb donya Antigua de Silva i Alagón, filla del comte de Montesanto, raó per la qual, al redactar llur testament a Viena el 10 d'octubre de 1720, va designar hereu el seu nebot don Francesc de Silva Folch de Cardona, fill de la seua germana, la marquessa de Montemayor. Tant en aquest document com en les disposicions afegides en anys posteriors³⁵ quedava palès el caràcter dels seus béns. Exceptuant la donació de l'esmentada ciutat i districte d'Eslovènia, tota la resta del seu patrimoni estava constituït per béns mobles: les rendes de les Comandes de Montesa³⁶, una pensió eclesiàstica sobre les rendes del bisbat de Mallorca³⁷, un cens sobre unes cases a Madrid i distintes quantitats dipositades al Banc de Viena, que el 1726 pujaven a 72.910 florins. La generositat de l'emperador permeté el príncep mantenir un nivell de vida relativament alt: carruatges, mobles, plata, joies i vora una trentena de servidors, tal i com recull en les seves darreres disposicions, en són una bona mostra.

El príncep morí a Viena i fou soterrat el 26 de juny de 1729, segons pròpia voluntat, en el convent dels trinitaris descalços, en la capella de sa germana, la comtessa de Carafa³⁸. El seu successor, anomenat d'aleshores don Francesc Folch de Cardona i Silva, príncep de Cardona, marquès de la Vega de la Sagra, *Grande de España*, magnat d'Hongria, senyor de la ciutat i districte de Virovitica i gentilhome de cambra de l'emperador residia encara a Viena el 1732³⁹.

Don Josep Boil d'Arenós, marquès de Boil

Don Josep Boil d'Arenós i Fenollet era fill primogènit de don Pere Boil, baró de Borriol i senyor d'Alfagar, Massanassa, Lloc Nou de la Corona, Torrent i Mauella en el regne de València i senyor de Boil i d'altres llocs en el regne d'Aragó⁴⁰, i de donya Violant Fenollet i Mercader. Don Pere fou mestre de camp de la infanteria espanyola i desenvolupà una notòria activitat política. Insaculat per a exercir els oficis de la Ciutat de València i de la Generalitat, fou també majordom de don Joan d'Àustria, portantveus de general governador d'Oriola i governador d'Alacant. Tots aquests serveis li foren recompensats amb el títol de marquès i la plaça de jutge de capa i espasa⁴¹.

També al seu fill es caracteritzà per participar activament en la vida política valenciana. Insaculat per als oficis de la Generalitat el 1691 i per a concórrer al càrrec del Municipi el 1696, va ser jurat el 1699 i el 1704, funció que, en opinió del marquès de Villagarcía, va desenvolupar

33. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 792, fols. 185-200. El valor d'aquesta donació era de 20.000 florins. FALLENBÜCHL, 97- 98.

34. Segons el testament publicat el 26 de novembre de 1717 deixava hereu al seu marit, A.R.V. *Real Justicia*, vol. 790, fols. 121-123.

35. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 792, fols. 185- 200.

36. Foren reclamades en el seu nom pel seu nebot don Vicent Albert Boil de l'Escala, marquès de l'Escala, senyor de Manises, en 1726, A.R.V. *Real Justicia*, vol. 789, fols. 443-446; A.H.N. *Estado*, legajo 188. Les Comandes havien estat entregades per Felip V al comte del Real.

37. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 789, fols. 416-417.

38. Veure nota 35.

39. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 792, fols. 392- 393.

40. Es tracta dels llocs de Liñas, La Campana, Viñas Vitras, el Serrato, Bruello, Serratias, Pui de Bayeta, Las Coronillas, Larandilla, Laguarda, Leziña, La Ripa, Los Reales, Serratillo, Santa Engracia i la Cort.

41. GARCÍA MARTÍNEZ, S: «Sobre la actitud valenciana ante el golpe de estado de don Juan de Austria (1668-69)», *I Congreso de Historia del País Valenciano*, vol. III, València, 1976, 436-437. FELIPO ORTS, A.: «L'accés de la noblesa titulada al govern de la Ciutat de València (1652-1707)», *Les institucions Catalanes (s. XVI- XVII), Tercer Congrès d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1993, vol. I, 476-477. CANET, T. *La magistratura valenciana (s. XVI-XVII)*, València, 1990, 196- 198.

amb habilitat i enteresa⁴². Com a membre de l'estament militar, va formar part, entre d'altres, de la Junta dels Trenta-sis de la Costa, al menys des de 1690, i de la Junta de Contrafurs⁴³.

En començar la Guerra de Successió va passar al bàndol austriacista i fou nomenat portantveus de general governador de la Ciutat de Regne i València per privilegi d'I de gener de 1707⁴⁴. Va abandonar la ciutat els primers dies del mes de maig del mateix any per traslladar-se a Barcelona. A l'agost, amb motiu de l'anunci del casament de l'Arxiduc, se li concedí la mercè de la clau d'entrada i el 1708 acompanyà l'arxiduchessa des de Gènova a Catalunya⁴⁵. Romangué a Barcelona fins a la signatura del Tractat d'Evaquació, passa després a Mallorca i posteriorment, perduda l'illa, a Gènova i Milà per a instal·lar-se definitivament a Viena, on fou nomenat gentilhome de la cambra de l'emperador⁴⁶.

Estigué casat amb donya Josefa Balaguer, filla de donya Jerònima Carroz, comtessa de Casal, que va morir el 1706, i amb la qual tingué nou fills⁴⁷. El 1725 després de la signatura de la Pau de Viena i consegüent restitució dels béns segrestats, atorgà poders per a administrar la seua hisenda al seu germà don Francesc Boil d'Arenós, prevere i canonge de l'església metropolitana de València⁴⁸.

Poc després, el 1729, davant la renúncia del seu germà, la conveniència de què l'hereu es fera càrrec de l'administració del patrimoni i al mateix temps el fet de què contara amb mitjans suficients per a poder viure a Viena, es decidí a fer donació de tots els seus béns al seu fill i hereu don Josep Vicent, «*sin haver reservado para mí cosa alguna, respecto de que con las pensiones que merezco a la augusta piedad del Emperador, mi señor, he tenido y tengo bastante para mantenerme condecentemente*»⁴⁹.

Don Gaspar Bernat de Calatayud i Carrós, comte de Cirat

Don Gaspar Bernat de Calatayud, Vilarig, comte de Cirat, fou nomenat mestre racional pel virrei comte de Cardona el febrer de 1706. El juliol del mateix any, després del fracàs del setge borbònic a Barcelona s'embarcà cap a Tortosa per a complimentar Carles III i acompanyar-lo a València, però quan l'Arxiduc decidí viatjar primer a Madrid el comte anà junt a la comitiva real fins a Saragossa i tornà a València. Fou nomenat batle general pel mateix Carles el desembre de 1706 i també li féu la mercè de la Comanda d'Orxa⁵⁰.

Estigué casat amb donya Teresa Severio Folch de Cardona, germana del comte de Vilafranquesa, la qual era ja vídua l'any 1725 i residia a València. Tingueren vuit fills. Don Bernat, comte de Cirat, resident a Viena va atorgar poder a sa mare en 1725 per a què prenguera possessió dels seus estats, poders que traslladà el 1732 a favor de son germà, don Vicent, potser per mort de sa mare. Un altre germà, don Ignaci, vivia a Sicília. En 1750, el comte de Cirat residia a València⁵¹. D'acord amb el testament de don Josep Severio, germà de sa mare, que va morir sense fills, heretà el comtat de Vilafranquesa.

42. A.H.N. *Estado*, lib. 220, carta del virrei al rei de 13 de maig de 1704.

43. Del seu activisme és mostra la seva participació en la junta encarregada d'ajudar al Principat de Catalunya –en substitució del comte d'Albalat–, resultant així mateix nomenat electe per a donar l'enhonorabona al vicecanciller de la Corona d'Aragó (1692); per a resoldre el problema plantejat amb la religió de Sant Joan l'any 1694; es 1696 per a intervenir en la posada en funcionament de la disposició del fur 99 de les Cortes de 1604 i en la beatificació de Francesc Jeroni Simó; en 1698 per al negoci de les Comandes del regne de València; i en 1702 per al *cas inopinat* de la Religió de Sant Joan i de la pretensió del Regne d'Aragó de tenir escala franca per Vinaròs. A.R.V. *Real*, reg. 669, fol. 316; 551, fols. 2v, 32r-32v; reg. 553, fol. 7v; reg. 554, fol. 32v; reg. 555, fol. 22; reg. 556, fol. 1v; reg. 558, fol. 16v; reg. 560, fol. 178; reg. 561, fol. 21v.

44. A.M.V. *Cartas Reales*, h3- 16, fols. 164-168. Tradicionalment havia estat la família Castellví al front d'aquest càrrec però com que el darrer governador don Joan de Castellví adoptà el partit borbònic, obliga l'Arxiduc a nomenar al marquès, el pare del qual havia estat governador d'Oriola.

45. FELIU, III, 597; VOLTES, *Barcelona ...* II, 187 i 201.

46. LEÓN, *Entre Austrias y Borbones...*, 186.

47. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 791, fols. 391-394.

48. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 790, fols. 98-100. Respecte als béns confiscats, PRADELLES, 239.

49. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 791, fol. 200 i ss.

50. PLANES, 141, 165 i 298. El privilegi reial en A.M.V. *Cartas Reales*, h3- 16, fols. 168v- 172v. VOLTES, *Barcelona...*, 142.

51. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 789, fols. 136- 141 i 277- 281; vol. 792, fols. 431- 432; vol. 797, fols. 281 - 287. També R.A.H. *Colección Salazar*, Genealogías de familias valencianas, fol. 28.

Don Manuel Mercader i Calatayud

Era fill de don Lluís Mercader i Montpalau i de donya Jerónima Calatayud, senyors de Cheste i Montixelvo. La manca d'expectatives d'heretar els estats paterns l'orientà cap a l'estudi del dret, amb l'obtenció del doctorat en dret canònic i en dret civil, complint així una de les condicions que Mateu i Sanz propugnara per als magistrats, la noblesa⁵².

L'elevada consideració de la qual gaudia es posa de relleu en el fet que reiteradament fóra proposat per a l'ascens a diferents càrrecs. Així, el 1673, per promoció del doctor Francesc Valero, fou inclòs en tercer lloc en la terna presentada pel virrei, comte de Paredes, per a cobrir la vacant del càrrec d'assessor de la Batlia General adduint la seua capacitat i gran preparació: *cavallero de la calidad que es notoria y persona que se ha aplicado de seis años a esta parte con gran retiro a la continuación de los estudios y asistencia de sus aposentos, que tiene muy clara capacidad y gran brío, y circunstancias dignas de atender, demás de la de su sangre, por lo que importan al real servicio de Vuestra Magestad habiéndosele de encomendar los negocios que tan frecuentemente se ofrezan en aquel reyno, y que necesitan para el buen éxito destas graduaciones*⁵³.

Encara que en aquesta ocasió el Consell d'Aragó no va acceptar cap dels proposats, per considerar més expert per al càrrec a Hipòlit Samper, és de notar que el regent Llorenç Mateu va emetre un informe particular a favor de Mercader⁵⁴. Tanmateix, el maig de 1675 fou proposat en primer lloc pel virrei per a cobrir la vacant d'assessor de governador de València en les causes criminals, produïda per mort del doctor Francesc Díaz. En aquesta oportunitat, també la major part dels membres del Consell d'Aragó –així com els de la Reial Audiència– coincidiren en valorar els seus coneixements per damunt de la resta dels candidats. Tot i això, el regent don Lluís Exea i el marquès de Castelnovo s'inclinaren per proposar en primer lloc a Melcior Berenguer –pel qual finalment es va pronunciar el rei– tot i considerant respecte a Manuel Mercader que *«puede enpezar por los puestos menores adonde se reconocerá su prudencia y las demás prendas de que necessita el ministerio, pues hasta ahora no ha tenido ocasión en que manifestarlas»*⁵⁵.

Major sort tingué el novembre de 1675 quan ocupava el càrrec d'assessor de la governació de Xàtiva: va ser proposat en primer lloc en la terna presentada pel virrei, duc de Ciudad Real, per a cobrir la plaça d'assessor civil de portantveus de general governador de la Ciutat i Regne de València, afegint als mèrits ja referits el gran servei prestat al rei amb motiu de les recents inquietuts suscidades entre Albaida i Ontinyent⁵⁶. Tanmateix, el 1685 fou nomenat oïdor de causes criminals i el 1688 oïdor de causes civils⁵⁷.

Tingué un paper decisiu en el triomf de la sublevació austriacista, conjuntament amb el comte de Cardona i Josep Vicent Torres i Eximeno⁵⁸. Tots junts afrontaren les dificultats presentades amb la introducció del nou govern. A més fou l'únic membre de la Reial Audiència que adoptà el partit de carolí, motiu pel qual Cardona el va nomenar regent interí el febrer de 1706⁵⁹. El novembre del mateix any, don Manuel fou promoció al càrrec de regent del Consell d'Aragó i acompanyà l'Arxiduc en llur viatge a Barcelona el març de 1707⁶⁰. També va participar a la Junta Política de l'Arxiduc. Amb ocasió de les seues noces, Carles III el va nomenar sumiller de cortina i el mateix any li va concedir el títol de marquès de la Vega⁶¹.

52. MOLAS I RIBALTA, P.: «Els magistrats de l'Audiència: de Ferran II a Ferran VII», *Dels Furs a l'Estatut, Actes del I Congrés d'Administració Valenciana: de la Història a la Modernitat*, València, 1992, 625- 634, especialment, 625- 626.

53. Arxiu de la Corona d'Aragó (A.C.A.) *Consell d'Aragó*, leg. 633, doc. 5/41.

54. *Idem*. doc. 5/42.

55. A.C.A. *Consell d'Aragó*, leg. 634, doc. 16/32.

56. *Idem*. doc. 16/38.

57. CANET, 182.

58. MIÑANA, 462.

59. A.R.V. *Maestre Racional*, reg. 385, fol. 247. MOLAS I RIBALTA, P.: «Magistrados valencianos en el siglo XVIII», *Mayans y la Ilustración*, València, 1981, 82- 83.

60. ORTÍ, 175v.; LEÓN, *Entre Austrias ...*, 56- 57.; ARRIETA ALBERDI, J.: *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494 - 1707)*. Zaragoza, 1994, 214.

61. ATIENZA, J. de.: *Nobilitario español*, 995. VOLTES, *Barcelona ...*, I, 157 i 167.

Estigué casat amb donya Teresa Torà de Magarola. D'aquest matrimoni coneguem l'existència de tres fills. Don Josep Mercader i Torà va col·laborar activament durant aquest període, essent nomenat jutge criminal per Basset. Com a tal va participar en la confusa política de confiscació de béns duta a terme durant els primers moments. Potser fóra aquest el motiu pel qual el comte de Cardona no el va tindre en compte a l'hora de formar la nova Audiència⁶². Continuà al servei de Arxiduc que el va recompensar amb el títol de marquès de Mercader el 1719. L'any 1727 exercia el càrrec de president del tribunal de la *Regia Cámara de la Sumaria* de la ciutat de Nàpols i el 1739 es trobava a Parma al servei de l'emperador⁶³. Un altre fill, don Manuel Mercader i Torà, arcedià d'Alzira, fou nomenat per Cardona el febrer de 1706, canceller o jutge de contencions de la Reial Audiència⁶⁴. Altre fill, i l'hereu, Cristòfol Mercader, fou nomenat pel comte de Cardona, el febrer de 1706 i després per Carles III el novembre del mateix any, jutge civil de la Real Audiència. Al 1725, ja marquès de la Vega, residia a Nàpols⁶⁵.

Don Antoni Tomás Cavanilles, comte de Casal

Don Antoni Tomàs Cavanilles, quart comte de Casal, procedia d'una família amb una llarga tradició de servei a la Corona, que es remunta al menys al regnat de Ferran el Catòlic⁶⁶, i a la qual tampoc escaparia son pare, Josep Tomàs Cavanilles i Vila-rasa, senyor d'Alginet i Benisanó, el qual⁶⁷ fou capità d'infanteria a Milà, capità de les galeres a Nàpols en 1672 i gentilhome de Carles II. Des de 1681 el veiem desenvolupant una notòria activitat política a València. Insaculat per a poder concórrer als oficis del Municipi el 1681, va exercir els càrrecs d'administrador de les sises el 1684, justícia civil el 1690 i el 1702, i jurat el 1692. Insaculat també per a concórrer als càrrecs de la Diputació el 1682, com a membre de l'estament militar va formar part, entre d'altres, de les juntes destinades a la defensa de Catalunya (1692) a resoldre el *cas inopinat* de la pèrdua de Barcelona i de l'estat de les guerres (1697), a expressar el condol per la mort de Carles II (1700), a elegir ambaixador per a posar-se als peus de Felip V (1700), a organitzar una ambaixada relativa al *cas inopinat* del problema plantejat per la successió de la monarquia (1701), a sol·licitar al rei la seua vinguda a València (1701), i a redactar els apunts per a la celebració de Corts (1701). Al mateix any va ser elegit *obrer de murs i valls* i va delegar la participació en totes les juntes de les quals formava part en el seu fill, Antoni Tomàs Cavanilles,⁶⁸ el qual havia estat insaculat per als càrrecs de la Diputació el 1695⁶⁹.

En començar la Guerra de Successió don Antoni Tomàs va seguir la causa de l'Arxiduc. El juliol de 1706 s' embarcà cap a Tortosa per complimentar el nou rei i acompanyar-lo en el seu viatge a València⁷⁰. El 1707 formava part de la Reial Audiència austriacista com a jutge de capa i espasa⁷¹. Aquest mateix any es va traslladar a Barcelona i, el 1708, passà a Milà com a

62. ORTÍ, 52v - 53 i 69v- 70.

63. ATIENZA, 901; A.R.V. *Real Justicia*, vol. 791, fols. 272- 278 i vol. 796, fols. 499- 501.

64. ORTÍ, 69v - 70.

65. *Ibidem* A.R.V. *Generalitat*, reg. 3278, s.f. i *Real Justicia*, vol. 789, fols. 151- 153.

66. Així es dedueix de l'extens memorial imprès presentat pel seu besavi, don Cristòfol Cavanilles, el 1644, redactat per tal d'acompanyar la petició al rei per a què el promogué al càrrec de lloctinent de portanveus de general governador per promoció de don Basili Castellví al de portanveus. Hi adduïa com a mèrits els càrrecs desenvolupats per alguns dels seus avantpassats. Així, don Lluís Cavanilles fou camarlec de Ferran el Catòlic, governador i capità general entre 1506 i 1515. Don Jeroni Cavanilles havia estat ambaixador a França i gentilhome de cambra de Carles I, capità de la seua guarda, batle i alcaid del castell de Sagunt i virrei, per absència de donya Germana entre 1538 i 1549. El fill d'aquest, don Jeroni, besavi del suplicant, del qual va heretar béns i hisenda, fou governador general i un dels nobles de la Casa Reial de Carles I. El pare del suplicant, don Joan Cavanilles, va assistir en dues ocasions a les jornades d'Argel. Per últim, ell mateix havia assistit a les Corts de Montsó —encara que no especifica a quines— i havia enviat a un dels seus fills a servir a Milà, arribant a ser capità d'infanteria i posteriorment de *Corazas Españolas* amb patent del marquès de Leganés el 1639, per a servir més tard durant tres anys en la Guerra de Catalunya, on morí en la batalla de Lleida. A.C.A. *Consell d'Aragó*. leg. 634, doc. 16 /18- 19.

67. CHIQUILLO, 128.

68. A.R.V. *Real*, reg. 669, fol. 322; reg. 552, fol. 261v; reg. 555, fol. 105v; reg. 557, fol. 115v; reg. 558, fols. 172v i 246; reg. 559, fol. 27v; reg. 559, fols. 2v i 250v; reg. 560, fols. 2, 34v i 178.

69. A.R.V. *Real*, reg. 669, fol. 322.

70. PLANES, 141 i 225.

71. A.R.V. *Generalitat*, 3278, s.f.

gentilhome d'entrada per a rebre l'emperadriu: posteriorment serví a Nàpols⁷², on va morir el gener de 1709⁷³. Aquesta trajectòria va obligar a la seva dona, donya Mariana Bellví de Montcada –amb la qual s' havia casat en segones noces– a exiliar-se a Viena, on va testar el 1726 deixant al seu fillastre, don Joan Fenollet i Cavanilles, comte de Casal, tots els seus béns mobles i joies i instituint hereva universal a la seva neboda, la comtessa viuda d'Erill, donya Mª Teresa Folch de Cardona Bellví de Montcada⁷⁴.

Don Josep Torres i Eximeno

La secretaria de la ciutat de València estava ocupada a, la mort de Carles II, per Josep Vicent Torres i Eximeno, ciutadà, càrrec ocupat pels seus avantpassats des del segle XV. Un informe elaborat pel marquès de Villatorcas el 1700 es refereix a ell en termes ben elogiosos: «*está muy bien opinado en el común sentir de todos en Valencia y que regularmente se le tiene por el voto más justificado de quantos concurren en la Casa de la Ciudad, habiéndose portado siempre con gran desinterés y sólo mirando a dar su voto a los más beneméritos... sin que jamás le aian vencido las intercesiones y ruegos*»⁷⁵.

La seua presència en la vida pública no quedarà limitada a l'àmbit municipal. Va participar com a representant de l'estament reial en la Junta dels Trenta-sis de la Costa⁷⁶. Jugà també un paper significat en el triomf de la sublevació austriacista, especialment després del desembarcament aliat a Altea l'agost de 1705 i posterior rendició de Dènia a les tropes de Basset. El fet de tenir vinculacions i gran ascendència social a la comarca de la Marina i d'haver estat comissionat per la Ciutat i Regne per a pagar les tropes borbòniques que assetjaven la capital del marquesat li permeté traslladar-se a la zona sublevada sense alçar sospites i actuar d'enllaç de Basset⁷⁷. A ell se li atribuï l'haver avisat el general aliat del moment oportú per dirigir les tropes cap a la capital del regne. També participà, en representació de la Ciutat, en la signatura de la capitulació de València junt amb el comte de Vilafranesca⁷⁸ i intervingué, amb Basset, el coronel Nebot, el comte de Cardona i don Manuel Mercader, en les reunions que tot just després convocà el general per a fer front als greus problemes que es plantejaren⁷⁹.

Durant el govern austriacista continuà exercint les seves funcions en el municipi, formà part de la Reial Junta de Confiscacions i, el gener de 1707, li fou feta la mercè del privilegi de noblesa, essent també nomenat secretari de la negociació de València del Consell d'Aragó, al mateix temps que se li confirmava, amb caràcter hereditari, l'escrivania de la Sala de la Ciutat de València. També rebé l'ofici de correu major del Regne de València. Quan l'Arxiduc abandonà la ciutat el març de 1707 marxà amb ell a Barcelona⁸⁰ i en implantar-se el govern borbònic li foren confiscats els seus béns i fou sentenciat a mort juntament amb altres familiars⁸¹.

Torres restà a Barcelona fins i tot després de l'evacuació de les tropes aliades i, al front del Regiment de la Mare de Déu dels Desemparats, defensà la ciutat on fou ferit, i després fet presoner juntament amb Basset⁸². L'any 1720 es trobava encara a la presó de l'Alcázar de

72. Rebé també una Comanda de Montesa. FELIU, III, 597-598. LEÓN, *Entre Austrias...*, 186.

73. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 786, fol. 431. Així consta a la seua partida de defunció.

74. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 789, fol. 440-442.

75. A.C.A. *Consell d'Aragó*, leg. 858.

76. A.R.V. *Real*, reg. 556, fol. 24v.

77. MIÑANA, 462. Fou també destinatari, junt el comte de Cardona de misives, tot just desembarcades les tropes. CASTELLVÍ, ms. 421, II, 317.

78. CASTELLVÍ, ed. de 1997, I, 605 i 606.

79. *Ídem*, ms. 421, III, 24v.

80. PÉREZ APARICIO, «La política...», 174; PLANES, I, 324, 341 i 379; FELIU, III, 598; VOLTES, *Barcelona...*, 31, 133 i 154; LEÓN, *Entre Austrias...*, 56-57.

81. A.R.V. *Real*, reg. 1407, fols. 281- 282. La nova Audiència borbònica ordenà, ja el juny de 1707, el segrest d'una heretat de Torrent anomenada el Ràfol, que Torres havia comprat l'any 1703 a la pròpia Ciutat. Posseïa, a més a més, nombrosos béns a la Marina. PLANES, 532.

82. VOLTES, 31; ALBERTI, S.: *L'onze de setembre*, Barcelona, 1964, 425-426.

Segòvia i sols la signatura de la Pau de Viena li permeté recuperar la llibertat⁸³. Es traslladà després a Viena, on l'emperador el nomenà conseller en el Suprem Consell d'Espanya i secretari del Reial Segell.

Estigué casat amb donya Caterina Bonilla i tingué, al menys, tres filles, donya Mª Lluïsa –que morí el 1727– i donya Mª Micaela i donya Josefa que vestiren els hàbits del convent de Jerusalem de València. En el seu darrer testament, datat a Viena el 1730 i publicat el 15 de maig de 1733, deixà hereu, per manca de descendència directa masculina, a Josep Abargues i Torres, ciutadà, instituint en ell un *mayorazgo* amb tots els seus béns, que comprenien nombroses cases, terres, heretats, corrals, molí i forn, situades a Benisa i l'Horta de València especialment. Menció especial mereix l'heretat del Ràfol de Torrent, adquirida l'any 1703 a la Ciutat de València per 9.300 lliures i que havia pertangut al també ciutadà i austriacista, Jaume Trilles⁸⁴. En el seu testament nomenava marmessors el marquès de Villazor, al marquès de Rialb, don Joan Amor de Soria, el coronel Francesc Maians i el capità Lluís Siurana⁸⁵.

Onofre Esquerdo

Com a membre de l'estament reial, en representació de la Ciutat de València, va desenvolupar una reeixida activitat; fou designat electe per a formar part, entre d'altres juntes, de les creades per al *cas inopinat* de l'ambaixada de la successió de la Monarquia (1701), per a sol·licitar la vinguda a València de Felip V (1701); per a intervenir en la redacció del apunts de les desitjades Corts (1701); i per a donar l'enhorabona pel casament del rei (1702)⁸⁶. En l'àmbit municipal, fou jurat el 1705 i 1706. Durant l'etapa de govern austriacista tingué també un destacable grau de participació política com a clavari de l'estament reial i com a membre de la Junta Secular de Segrests de l'Arxiduc que el recompensà amb el privilegi de noblesa amb dret a vot en Corts i amb una plaça de ministre de capa i espasa en el Consell d'Aragó⁸⁷. Després del fracàs de la sublevació austriacista l'exili el portà a Nàpols on va morir el 1724, a l'edat de cinquanta anys⁸⁸.

Don Felip Armengol de Folch

Igualment reeixida va ser la seua actuació com a membre de l'estament militar, formant part de diverses juntes d'electes entre 1694 i 1704, de les quals destaca la formada per a redactar la missiva per tal de donar l'enhorabona pel casament de Felip V l'any 1702. A més havia estat designat comptador del dret de cavalleria de l'estament militar el 1699⁸⁹. En aquestos mateixos anys està documentada la presència a Barcelona, formant part de l'Acadèmia dels Desconfiats, de clara filiació austriacista, un personatge valencià del mateix nom, però que no deu correspondre a la mateixa persona⁹⁰.

En el moment clau de l'arribada de Basset, era síndic de l'esmentat estament, càrrec per al qual havia estat designat per al període comprés entre maig de 1704 i maig de 1706⁹¹. En

83. LEÓN, «La oposición...», 484.

84. Aquesta heretat havia estat embargada a Trilles per un deute de 15.000 lliures relacionat amb l'aprovisionament de carn. Tenia una extensió aproximada de 170 cafisades. A.M.V. *Cartas Reales*, h3- 15, fol. 273 i *Manuales de Consells*, A-235, acord d'11 d'agost de 1703; PRADELLES, 105.

85. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 807, fols. 113-148.

86. A.R.V. *Real*, regs. 551, fols. 3, 11v, 17, 26, 26v, 32r-32v., 40v.; 552, fol. 261; 553, fol. 7v; 554, fols. 67 i 89; 557, fol. 132; 558, fol. 54; 559, fols. 27v i 251; 560, fol. 17v.; 561, fol. 23.

87. FELIU, III, 598; VOLTES, «Noticias...», 535- 540; PÉREZ APARICIO, «La política...», 164 i 174.

88. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 789, fols. 148- 150. Havia atorgat testament el 31 d'agost de 1723, deixant hereu al seu fill don Tomàs, resident també a Nàpols. A.R.V., *Real Justicia*, vol. 790, fols. 358-360.

89. A.R.V. *Real*, regs. 553, fol. 7v; 557, fols. 132 i 137; 558, fols. 3 i 19; 560, fol. 17v.

90. CARRERAS I BULBENA, J. R.: «Constitución i Actes conservades de l'Acadèmia Desconfiada, anomenada també Escola i Acadèmia dels Desconfiats», *Boletín de la real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, año XXII , n° 75, (1922), 310. El membre de l'Acadèmia era fill de Benet d'Armengol i de Maria de Folch i seguint l'exemple de son pare es dedicà a la carrera militar. D'existir alguna relació paterno-filial entre aquestes dues persones, que actuen simultàniament a Barcelona i València, caldria pensar que el nostre personatge fóra fill de l'anterior.

91. A.R.V. *Generalidad*, reg. 3272, s.f.

qualitat de tal fou elegit per a ratificar les capitulacions amb Basset el 20 de desembre de 1705⁹². El gener de 1706 exercia el càrrec de batle general interí i en desembre del mateix any Carles III el va nomenar lloctinent de batle⁹³.

Don Josep Severio Folch de Cardona, comte de Vilafranesa

Don Josep Severio, comte de Vilafranesa, descendia d'una família amb antiga tradició de servei a la monarquia, que assolí el seu màxim esplendor amb el secretari del rei Pere Franquesa, la trajectòria del qual resulta de sobres coneguda⁹⁴. La caiguda de Franquesa va comportar un retrocés polític dels seus successors els quals no renunciaren, tot i això, a intervenir en l'àmbit municipal i estamental. Tanmateix, el nostre personatge havia estat format al si d'una família amb una forta preocupació pels temes polítics i històrics. Així ho mostra, a més de l'activitat desenvolupada per son pare, la interessant biblioteca que aquest, junt a la resta dels seus béns, li va deixar; destacable fonamentalment per l'ampli predomini de la temàtica històrico-política, amb especial representació dels esdeveniments històrics i molt particularment d'obres al·lusives a diferents revoltes, entre d'altres les dels Països Baixos, Anglaterra, Catalunya i Portugal⁹⁵.

Malgrat l'ambient polític i cultural en el qual es va educar, la seua activitat a València abans de la Guerra de Successió no permet intuir, en absolut, la seva trajectòria posterior. Del seu seguiment es desprèn que fou insaculat per a concórrer als càrrecs de la Diputació el 1695 i elegit diputat per a 1704, 1705 i 1706. Com a membre de l'estament militar tan sols tenim constància de què formara part de la junta encarregada de resoldre l'afer de La Yessa des de 1694⁹⁶. La seua actuació al Municipi fou no més destacada. Insaculat a la bossa de nobles i cavallers el 1695, va ser designat administrador de cises el 1696. Inhabilitat el 1699 i 1700 per ser arrendador de molí, resultà elegit justícia criminal el 1701⁹⁷.

De la seua relació amb el govern austriacista a València tan sols han trascendit dos dades de desigual significació. Amb motiu de l'entrada dels generals Basset i Nebot a la capital, fou comissionat per a la signatura de les capitulacions amb els esmentats generals amb la finalitat d'establir les garanties necessàries per a preservar persones i béns dels avatars propis del moment⁹⁸. Poc després, en la segona etapa del nou govern, el comte de Cardona, del qual era nebot, el va incloure, junt al comte de Sallent i al marquès de la Casta, en la terna a partir de la qual havia de designar-se al batle general, càrrec que finalment no va aconseguir.

El seu grau d'adhesió a la causa de l'Arxiduc el va portar a embarcar-se el juliol de 1706 a Barcelona per tal de complimentar Carles III i acompanyar-lo a València. Efectivament, en setembre de 1706 fou enviat per aquest per tal d'anunciar a la Ciutat i al Regne llur imminent arribada. Com a recompensa pels seus serveis li va ser concedida la Comanda de Borriana⁹⁹.

Tan sols davant l'immediata entrada de les tropes borbòniques va abandonar València, marxant a Barcelona, on des de 1707 entrà a formar part del Consell d'Aragó com a ministre de capa i espasa. V. León¹⁰⁰ ha documentat la seva assistència assídua a les seues reunions des d'aquest any fins 1713, no sols després que l'Arxiduc deixara Barcelona per ser coronat emperador, sinó en les últimes sessions del Consell el març de 1713, poc abans de la marxa de l'emperadriu Isabel Cristina d'aquesta ciutat. A més a més, observa l'esmentada autora que durant l'any 1708, per tal d'agilitzar els tràmits i d'afavorir el control regi sobre els

92. A.M.V. *Manuels de Consells*, A-237.

93. Arxiu del Real Col·legi del Patriarca (A.R.C.P.) *Protocolos*, reg. 17.718, 13 de gener de 1706.

94. TORRAS I RIBÉ, J. M.: *Poder i relacions clientelars a la Catalunya dels Àustria*, Vic, 1998.

95. El contingut de la biblioteca queda arrellegat en FELIPO ORTS, A.: «Aproximación al estudio de un austriacista valenciano. El conde de Vilafranesa» en *Disidencias y exilios...*, 514- 543.

96. A.R.V. *Real*, reg. 669, fol. 321; reg. 553, fol. 117.

97. FELIPO ORTS, A.: *Insaculación...*, 174.

98. PÉREZ APARICIO, J.: «La política...», 153- 154.

99. PLANES, 141, 221, 324 i 415.

100. LEÓN SANZ, V.: «El fin del pactismo: la autoridad real y los últimos años del Consejo de Aragón» *Les Institucions catalanes. Segles XV- XVII. Tercer Congrés d'Història de Catalunya*, vol. I, Barcelona, 1993, 197- 204.

assumptes, la major part van ser estudiats exclusivament pel secretari i quatre consellers, entre els quals es trobava invariablement el comte de Vilafranesa.

Després de la signatura del Tractat d'Evacuació de les tropes de Catalunya, datat el 13 de març de 1713, va passar a Mallorca i posteriorment, amb la seua dona a Viena, probablement, després de la caiguda de Barcelona l'11 de setembre de 1714¹⁰¹. Allí, en compliment de la promesa feta per l'emperadriu al Principat de què l'emperador no s'oblidaria del seus fidels vasalls, fou nomenat gentilhome de la Cambra¹⁰², assignant-se-li, a més, una pensió la quantia de la qual ens resulta desconeguda, però que, en funció de llur inclusió en l'anomenada *llista d'espanyols de segona classe*, oscil·laria entre 1000 i 4000 ducats¹⁰³. Uns anys més tard Carles VI li féu concessió de la mercè de la Grandesa d'Espanya¹⁰⁴.

La signatura de la Pau de Viena va permetre a don Josep Severio recuperar gran part dels béns que li havien estat segrestats, als quals va incorporar els legats de la seva dona, donya Damiata Calatayud, filla dels comtes de Cirat, al testament de la qual, signat a Viena el 25 de juny de 1723, l'instituí hereu universal al mateix temps que nomenava marmessors –junt al seu marit– a austriacistes tan significats com el príncep de Cardona, el comte de Montesanto, el marquès de Noguera, el marquès de Boil, don Francesc Erill, el comte de Cirat, el marquès de la Vega i don Josep Erill¹⁰⁵, la qual cosa evidència l'estreta relació que mantingueren a l'exili.

D'altra banda, en relació als seus béns, el 24 de juliol de 1725 el comte de Vilafranesa atorgà escritura pública davant notari a Viena concedint poder per a la seua administració a la seva germana, donya Teresa Severio Folch de Cardona, comtessa de Cirat i veïna de la ciutat de València¹⁰⁶. Tot i això, en posterior escritura pública, redactada igualment a Viena el 28 d'abril de 1730, va concedir poder al seu fill natural, don Josep Severio, sacerdot i veí de València, per a la exacció i cobrança de 120 lliures anuals sobre les rendes de tots els dominis que posseïa a Espanya, de les quals li havia fet consignació amb caràter vitalici per a aliments¹⁰⁷.

Perdem després tota notícia sobre el comte fins a la data de la seua mort, el 15 de juny de 1758¹⁰⁸. La falta de fills legítims va determinar que la successió en el vincle recaiguera en el seu nebot, don Bernat Vilarig, abans don Josep Zapata Calatayud i Severio Carròs Folch de Cardona i Franquesa, fill primogènit de don Gaspar Zapata de Calatayud, comte de Cirat, i de donya Teresa Severio Folch de Cardona, germana de don Josep, el qual va unir el títols de Cirat i Vilafranesa.

Don Josep Coloma i Borja, marquès de Noguera

Fou fill de don Joan Andreu Coloma, comte d'Elda, i de donya Isabel Pujades i Borja, comtessa d'Anna i germá del comte d'Elda i Anna, don Josep Coloma i Borja. Seguí les passes de son tio don Carles Coloma, que havia estat advocat patrimonial i oïdor de la Reial Audiència, i estudià lleis al Col·legi de Cuenca. El 1693 se li assignà la vacant deixada per don Carles i en 1700 fou proposat pel virrei, marquès de Villagarcía, al comte de Frigiliana per ocupar una plaça de regent del Consell d'Aragó, al que fou promocionat el 1701¹⁰⁹. L'any 1706, quan Felip V abandonà Madrid abans de l'ocupació austriacista, romangué a la villa i

101. LEÓN, *Entre Austrias...*, 185.

102. *Ibidem*.

103. *Ibidem*. 221.

104. LEÓN SANZ, V.: «Los españoles austriacistas exiliados y las medidas de Carlos VI (1713-1725)». *Revista de Historia Moderna. Anales de la Universidad de Alicante*, nº 10 (1991), 176.

105. A.R.V. *Real Justicia*. vol. 789, fols. 170-170v.

106. *Ibidem*. Fols. 136-141.

107. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 791, fol. 285.

108. A.R.V. *Protocolos*, 5198, fols. 175 i ss.

109. A.H.N. *Estado*, lib. 213 d, lletra del virrei al comte de Frigiliana de 9 de mars de 1700, lib. 217 d, lletra de 15 de mars de 1701. MOLAS, P.: «Los colegiales mayores de la Audiencia de Valencia (siglos XVII-XVIII)», *Pedralbes, Revista de Historia Moderna*, nº 1 (1981), 52 i 69.; CANET, 199 i 268. ARRIETA, 604 i 611.

adoptà junt amb son germà, el comte d'Elda, la causa austriacista¹¹⁰. El seu cunyat, marquès de Villatorcas, don Josep de Castellví i Alagón, casat amb sa germana, donya Giomar Coloma, que restà també a Madrid, fou igualment objecte de represàlies per part del Borbó, encara que aquest darrer fou rehabilitat poc després¹¹¹. Noguera estigué a Catalunya formant part del Consell d'Aragó, fins l'eixida de l'emperadriu i s'exilià a Viena on féu testament el 18 d'agost de 1721. Deixà hereu al seu nebot, el comte d'Elda, i en cas de què aquest morira sense successió, al també nebot comte de Cervelló, fill del marquès de Villatorcas¹¹².

Don Francesc Coloma i Borja, comte d'Elda i Anna

Fill hereu dels comtes d'Elda i Anna i germà del marquès de Noguera, vestí l'hàbit militar de Sant Joan i fou general de la cavalleria del rei i general de la costa de Granada. Decidí adoptar el partit austriacista el juliol de 1706, juntament amb son germà, membre del Consell d'Aragó, quan l'Arxiduc fou proclamat rei a Madrid. Des de la capital de la monarquia es traslladà al País Valencià i acompanyà l'austriac quan aquest entrà a València, el setembre de 1706. Tot seguit formà part de les Juntes d'Estat i Guerra, encarregades de resoldre les qüestions polítiques i militars de major transcendència, raó per la qual seguí Carles III a Catalunya on rebé la *Grandeza de España*. Formà part a més del Consell d'Aragó i restà al Principat formant part de la Junta encarregada d'assessorar l'emperadriu després de la marxa del seu espós¹¹³.

La mort sorprengué el comte d'Elda a Sant Feliu de Pallerols el 8 de març de 1712 als 53 anys. En el testament, atorgat uns dies abans, nomenava usufructuària dels seus béns a la seua dona, donya Mariana de la Cerda i Leiva i hereu a llur únic fill, don Francesc Coloma i Leiva, menor d'edat, que va morir a Madrid en 1729 sense descendència, passaren els seus estats; al seu cosí don Gonzal Josep Arias Coloma Pujades i Borja, comte de Puñoenrostro, fill de donya Manuela Coloma Pujades Borja i don Joan Arias¹¹⁴.

Don Joan Basili de Castellví i Coloma, comte de Cervelló

Don Joan Basili de Castellví i Coloma procedia d'una família lligada per una tradició que es remunta al segle XVI al càrrec de governador de València. Entre els avantpassats més pròxims l'havien ocupat son avi, don Basili de Castellví¹¹⁵ i son pare, don Josep de Castellví, marquès de Villatorcas, el qual va desenvolupar una notòria activitat política. *Menino* de Carles II i castellà del castell d'Oriola fou també portantveus de general governador de València, virrei de Mallorca durant més de dos triennis i membre del Consell d'Aragó¹¹⁶. No menys destacable va ser la seua projecció cultural, la qual es va traduir en la seva participació en les tertúlies i acadèmies literàries i científiques que proliferaren a la ciutat de València a finals del segle XVII, en la presidència de la que es reunia en la pròpia casa, en la reunió d'una important biblioteca conformada per més de set mil volums impresos en diverses llengües i també en la redacció de distintes obres de contingut molt divers.

Molt diferent fou la trajectòria del seu fill, don Joan Basili de Castellví, comte de Cervelló pel seu matrimoni, l'any el 1702, amb donya Francesca Maria Mercader i Cervelló, quarta comtessa de Cervelló¹¹⁷. El 1698, complits els 23 anys, prengué possessió del càrrec de portantveus de general governador per promoció de son pare al Consell d'Aragó¹¹⁸. El 1704 era mestre de camp general de les milícies del Regne¹¹⁹. Quan començà la guerra va

110. ARRIETA, 211-213.

111. R.A.H. *Genealogias* ..., 113v.

112. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 790, fols. 533- 535.

113. PLANES, 149, 150 i 225; FELIU, III, 595; VOLTES, *Barcelona...*, 46 i 136 i ss; LEÓN, *Entre Austrias...*, 54-55 i 68- 69.

114. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 790, fols. 530-532, 536-537; vol. 791, fols. 145-150.

115. A.C.A. *Consell d'Aragó*, leg. 634, doc. 16/14.

116. XIMENO, V.: *Escritores del Reino de Valencia*, València, 1730, vol. II, 190. ARRIETA, 211, 602, 603 i 610.

117. R. A.H. *Genealogias...*, fol. 48v.

118. A.R.V. *Real*, reg. 595, fol. 128v-129.

119. A.H.N. *Estado*, lib. 220d, carta de 26 d'agost de 1704.

passar a Castella i Felip V recompensà la seua fidelitat amb el càrrec de virrei de Mallorca. Hagué de fer front al setge de l'esquadra aliada a la ciutat de Palma el setembre de 1706¹²⁰. En 1710 canvià de bàndol i va seguir l'Arxiduc a Barcelona, on va estar fins l'embarcament de l'emperadriu. Després va passar a Itàlia amb la seua família i va ser nomenat per l'emperador *Grande de España* i gentilhome de cambra¹²¹. Amb la pèrdua de Sardenya i la incorporació de Sicília a l'Imperi hi hagué alguns reajusts. El 1717 es va suprimir la Negociació de Sardenya i el 1720 s'amplià el nombre de consellers i regents i es creà la Negociació de Sicília, de la qual va ser nomenat conseller¹²². Tot i això el 1725, tant don Joan Basili de Castellví, comte de Cervelló i també marquès de Villatorcas, com la seva esposa es trobaven a Viena, on el 17 de juny atorgaren conjuntament poder per a l'administració dels seus béns al germà del primer, don Josep de Castellví, canonge de la metropolitana de València¹²³.

En síntesi, és un grup format per membres de la mitjana i baixa noblesa i ciutadans honorats que s'incorporaren en distints moments a la causa austriacista. Cardona, Mercader i Torres ocupen un lloc capdavanter, mentre que els Elda i Noguera canviaren de partit a l'estiu de 1706, i Cervelló esperaria fins 1710 per a adoptar la causa carolina. A excepció d'aquest darrer, tots abandonaren el País Valencià cap a Barcelona, seguint l'Arxiduc, abans o immediatament després de la batalla d'Almansa i romangueren a Catalunya fins que Carles o l'emperadriu marxaren a Viena. Sols Torres i Eximeno caigué presoner de Felip V i tingué que esperar la signatura de les paus per desplaçar-se a la cort imperial. En general totes aquestes famílies s'exiliaren a Viena, si bé els Cervelló o els Esquerdo recalaren primerament a Sicília o a Nàpols.

En tots els casos foren compensats per l'emperador amb mercès i honors, destacant la concessió a Cardona de la dignitat de príncep de l'Imperi i terres a Eslovènia, sense ser menyspreables les mercès de la *Grandeza de España*, marquesats, privilegis de noblesa, nomenaments de gentilhome de cambra i altres distincions repartides profusament. També els òrgans de govern de la monarquia hispànica, que l'emperador establí a Viena, permeteren a alguns d'aquestos personatges mantenir una activitat política i gaudir d'una font d'ingresos. Pel que fa a la situació econòmica, sembla prudent pensar que tots disfrutaren d'unes condicions d'acord amb llur *estatus*. Sabem que al menys Cardona i Boil vivien a la cort imperial sense problemes econòmics i és de suposar que la resta del grup, vinculada de manera més o menys estreta a les institucions i a la persona de l'emperador, i per tant, amb una font d'ingresos, es trobava infinitament millor que tots aquells que tingueren que recórrer a l'assistència de l'hospital per a pobres espanyols creat *ex professo* a Viena.

L'exili reforçà encara més els lligams establerts entre tots ells, uns de caràcter familiar i altres fonamentats en la solidaritat generada per haver defensat uns interessos comuns. La Pau de Viena millorà les expectatives econòmiques de tots perquè significava la possibilitat de recuperar els seus béns, encara que no sempre de manera ràpida. Per altra banda, no sembla haver propiciat el retorn de manera immediata. Alguns ja havien mort a l'exili, la resta considerà més convenient quedar-se a l'Imperi sota el domini del monarca pel que havien arriscat vida i hisendes en defensa d'un projecte polític.

120. BACALLAR Y SANNA, V., Marquès de San Felipe.: *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V el Animoso*, Gènova, s.a. Reedicció, Madrid, 1957, 124 ; BELANDO, Fr. N. de J.: *Historia civil de España, sucesos de la guerra y tratados de paz hasta 1735*, Madrid, 1740, 288- 291

121. LEÓN, *Entre Austrias...*, 185.

122. LEÓN SANZ, V: «Origen del Consejo Supremo de España en Viena», *Hispania*, LII / 1, nº 180 (1992), 120-121.

123. A.R.V. *Real Justicia*, vol. 789, fol. 117.